

Yunus Emre Divanı'nda Gönül

Tuba ONAT ÇAKIROĞLU*

Özet

Türk edebiyatının hemen her safhasında gönül kavramı yer almıştır. Gerek Klâsik Türk Edebiyatı'nda gerekse Halk Edebiyatı'nda vazgeçilmez bir konudur. Türkçe' de gönül sevgi, istek, düşünüş, anma gibi kalpte var sayılan duygu kaynağı olarak tanımlanır. Dilimizde gönül kelimesinin yer aldığı birçok deyim vardır. Sosyal hayatta farklı durumlarda yer alan gönül kavramı tasavvufta da önemli bir mevki olarak geçmektedir. Gönül tasavvufî aşkın kısacası aşkın tecelli ettiği yerdir. Yunus Emre Divanı'nda "gönül" tasavvufî bir unsur olarak görülür. Divanda "Gönül" kelimesinin geçtiği iki yüz üç beyit tespit ettik. Ayrıca gönül redifli iki şiiri vardır. Yunus Emre'nin ifadesiyle gönül tahtının sahibi Tanrı'dır. Gönülle bizzat ilgilenen O' dur. Dolayısıyla gönlü kıran kimse iki dünyada da mutsuz olacaktır. Yunus Emre Divanı'nda gönül bazen derviş, bazen dost, sırdaş, arkadaş olur. Gönülün temiz olması, temizlenmesi önemlidir. Gönül pisi ise, kibr ve kindir. Bunları bıraktın ise namaz kılabilirsin. Gönül kırmak veya yıkmak birini çok üzecek bir davranışta bulunmak, gücendirmek demektir. Yunus Emre' ye göre gönül (dostun evi) yıkıldı mı her şey boşa, ibadette ilimde boşuna yapılmış olur. İsrarla gönül kırmamak gerektiğini söyler. Yunus Emre bazen de sözü kendi gönlüne getirir. Derviş gönüllü olan şair gönlünün aşkla dolu olduğunu ifade etmiştir. Anlaşıyor ki Yunus Emre de tıpkı diğer şairlerimiz gibi gönüle bir hayli yer vermiş. Burada hemen hatırlatmalıyız ki Yunus Emre sadece bir şair değildir. O aynı zamanda mutasavvıftır. Gönül ehlidir, gönül adamıdır... Bu sebeplerdir ki Yunus Emre'nin sözlerinin inanılmaz büyüğü vardır.

Anahtar Sözcükler: Gönül, Yunus Emre, derviş, tasavvufî Türk edebiyatı

The Concept of "Heart" in Diwan of Yunus Emre

Abstract

"The concept of heart" is found in every stage of the Turkish Literature. The concept is an indispensable subject not only in Classical Turkish Literature, but also in Folk Literature. In Turkish the heart means love, desire, thinking, remembrance, an emotional resource in heart. There are a lot of idioms about heart in Turkish. In social life the concept of heart takes place in various cases. The concept means an important degree in sufism. The heart is the place where sufistic love is revealed. In dîwân of Yunus Emre, the concept of heart is seen as a sufistic element. We ascertained two hundred three couplets in dîwân, in which the heart concept passes. And he has two gazhels which he used heart as redif. According to the expression of Yunus Emre, the owner of heart is God. He is personally involved to heart. So, who breaks someone's heart, will be unhappy in this World and afterlife. Heart is sometimes a dervish, sometimes a confidant, sometimes a friend in diwan of Yunus Emre. The pureness and purification of heart is very important. If the heart is dirty, it means that your heart is arrogant and grudge. Only after, you give off these things, you can pray. Hurt or break a heart means to make something to tear one's heart out. According to Yunus Emre, if the heart is broken, everything is in vain and either prayers or science is made vainly. Yunus sometimes leads up to his own heart. The Poet expressed that his heart is filled with love. It's understood that Yunus Emre includes the concept of heart in his works, just as the other poets of Turkish literature. Now here in we must remind that Yunus Emre is not just a poet, he is also a sufi. He is an expert of heart and a man of heart. Thus, voice of Yunus Emre have an unbelievable glamour.

Key Words: Heart, Yunus Emre, Dervish, Sufistic Turkish Literature.

* Öğr. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, tonatc@hotmail.com

Giriş

Türk edebiyatının hemen her safhasında gönül kavramı yer almıştır. Gerek Klâsik Türk Edebiyatı'nda gerekse Halk Edebiyatı'nda vazgeçilmez bir konudur. Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde gönül “Sevgi, istek, düşünüş, anma ve hatır gibi kalpte var sayılan duygu kaynağı” olarak tanımlanır. Farsça “dil” Arapça “kalb” kelimeleri ile de ifade ettiğimiz gönül bâzen bir mekândır, bâzen bir dost, sırdaştır. Mecazî anlamda da biz gönüle pek çok mânâlar yüklemiştir; istek, arzu, ruh ve diğerleri. Dilimizde gönül kelimesinin yer aldığı deyimler neredeyse saymakla bitmez. Gönül almak, gönlün ayna olması, gönül bağı, gönül birliği, gönül kırmak, gönül koymak, gönül rahatlığı... Gönül hem beden hem duygu hem de düşünceyi anlatır. İnsanımız gönül kelimesini deyimlerde; sevgi, muhabbet, istek, arzu, heves, kabul, razı olma, cesaret, hatır, mide v.b. sayısız mânâda kullanmış desek mübalağa olmaz. “Gönlüm bulandı, canım istemiyor.” Cümlesini günlük hayatta duyarız. Bir iş bittiğinde gönül rahatlığıyla arkamıza yaslanıvermek ne güzeldir.

Tasavvufi Bakış Açısıyla: Gönül

Edebiyatın hemen her alanında karşılaşılan gönül kavramı tasavvufî edebiyatta önemli bir “mevki” olarak geçmektedir. Çünkü Cenab-ı Hakk’ın insanda tecelli ettiği yer, tasavvufi aşkın kaynağı kısacası aşkın tecelli ettiği yerdir. Yunus Emre’nin dilinde biz bu düşünceyi şu ifadelerde görmekteyiz:

*Gönül Çalabun tahtı gönüle Çalab baktı
İki cihan bed-bahtı kim gönül yıkarısa* (Timurtaş, 1989, s.163)

Yunus Emre’nin ifadesiyle gönül tahtının sahibi Tanrı’dır. Gönülle bizzat ilgilenen O’ dur. Dolayısıyla gönlü kıran kimse iki dünyada da mutsuz olacaktır.

*Kâbe bünyâd-ı Halîl-i Âzerest
Dil nazar-gâh-ı Celîl-i Ekberest*

Kâbe, Âzer oğlu İbrahim Aleyhisselâm’ın yaptığı bir binadır. Gönülse Cenâb-ı Hakk’ın nazar ettiği yerdir. Âmil Çelebioğlu “Erzurumlu İbrahim Hakkı Divânı’nda Gönül” isimli yazısında atalarımızın bu fikri benimsediğini; insanlığın, hayatın, Hakk’ın ve hakikatın yolunun oradan geçtiğini görmüşlerdir ve nerede bir kırık gönül gördülerse onu tamire koşmuşlardır, şeklinde ifade etmiştir (Çelebioğlu, 1998, s.586).

Yunus Emre Divanı’nda gönülle sık sık karşılaşırız. Her düşünür, mutasavvıf, şair kısacası her insan için gönül mühim bir kavramdır. Kültürümüzün bir parçası olan deyimlerde ifade edildiği gibi gönülsüz hiçbir iş olmaz. Bir işi gönüllü yapmak başkadır, gönülsüz yapmak başkadır. Gönül, can, akıl ve bilgi (ilim) hepsi dostla beraberdir. Hep beraber can kanadıyla dosta gitmek için uçmaya hazır durlar. Bir yere aceleyle yahut büyük bir hevesle gitmek istersek uçarak geldik deriz. Yunus Emre de dosta gitmeye çok heveslidir. Dost bilindiği üzere dilimize Farsça’dan geçmiştir; Dûst yakın arkadaş, ahbap anlamındadır. Tasavvufî mânâda dost şeyh, mürid ve gerçek maşuk yaradan mânâsına kullanılır. Yunus Emre’ nin yanında olmayı arzu ettiği dostu Allah’tır.

*Gönlüm canum aklum bilüm senün ile karâr ider
Can kanadı açuk gerek uçuban dosta gitmeğe* (Timurtaş, 1989, s.1)

Gönül kelimesinin dilimizdeki karşılıklarından birisi de kalptir. Âşığın tek arzusu aşkıyla dolu olmaktır. Ne bu dünyanın nimetleri ne de öbür dünyada sunulacak nimetler onu ilgilendirir. Yunus Emre bir âşıktır. Bu sebeple onun gönlü cennette var olduğu düşünülen hûrileri istemez. Sekiz uçmağın hûrisi eğer süslenip gelirlerse senin sevginden başka bir şeyi gönlüm kabul etmez, der. Uçmak burada cennet anlamındadır. Bilindiği üzere Yunus Emre tasavvufi ve dinî kavramlara Türkçe karşılıkları vermiş. Şiirlerinde Türkçe karşılıkları kullanmayı tercih etmiştir.

*Sekiz uçmağın hûrisi eğer bezenüp geleler
Senün sevgünden özgeyi gönlüm hiç kabûl itmeye* (Timurtaş, 1989, s.3)

Yunus Emre şiirlerinde herkesin gönlünde aşk olduğundan bahseder. Önemli olan gerçek aşkı ve müridi bulmaktır. Yola giren derviş müridine gönülden bağlanırsa manevî terbiyesini de kısa sürede tamamlar.

*Âriflerden nişan budur her gönülde hâzır ola
Kendiyi teslim eyleye sözde kıyl ü kal olmaya* (Timurtaş, 1989, s.4)

Yunus Emre’nin birçok kez âşık-gönül kavramlarını bir arada kullandığı görülmektedir. Âşığın gönlünden, âşık gönlüne girmenin öneminden, âşık gönlünün özelliklerinden sıkça bahsetmiştir. Âşık olan miskin olur, Hak yoluna teslim olur. Her ne dersen boyun tutar, sadece gönül yıkmaya çare yoktur. Âşık aşkı uğruna bütün zorluklara katlanabilir. Çünkü hepsinin bir çaresi bulunur. Gönül kırmanın engin hoşgörüsü sahibi âşık nezdinde dahi bir çaresi yoktur.

*Âşık olan miskin olur Hak yolına teslim olur
Her ne dîrsen boyun tutar çâre yok gönül yıkağa* (Timurtaş, 1989, s.1)

Mânâdan haberi olan bir kişiye sözünü söyle. Ruhunda (canında) âştan eser olan bir kimseye gönlünü ver. Âşıklar her gönülde hazır olmalıdır.

*Bir kişiye söyle sözi kim ma'niden haberi var
Bir kişiye vir gönlünü canından ışk eseri var* (Timurtaş, 1989, s.15)

Âşıklığın vasıflarını sıralarken şöyle der; dost sevgisini gönülde ruhla sağlamlaştırmayan, bir türlü bitmeyen arzuların defterini dürmeyen âşık mıdır? Gönül dost sevgisinin sağlamlaştığı yerdir. Bunun için de önce istek defteri düzülmelidir. Birinin yahut bir şeyin defterini dürmek onu tamamen kendimizden uzaklaştırmaktır. O halde arzu defterini dürebilsek, arzular bitince gönülde yer alan gerçek sevgi kuvvetlenecektir.

*Dost sevgüsün gönülde canıla berkitmeyen
Tul-i emel defterin dürmeyen âşık mıdır* (Timurtaş, 1989, s.21)

Yunus Emre şiirlerinde Hz. Muhammed'in gönlünden de bahseder. Hz. Muhammed'i(SAV) yüzü gül gönlü safa olarak tanıtır. Hz. Mustafa(SAV) yüzü gül gönlü safâ olarak yaratıldı. Safâ burada saflık ve arılık mânâsına gelmektedir. Vefâ duygusu ondan bize lütuftur. Bir nevi vefâ duygusu bizlere miras olarak kalmıştır.

*Yaradıldı Mustafâ yüzü gül gönli safâ
Ol kıldı bize vefâ andandır ihsan bana* (Timurtaş, 1989, s.7)

Gönüllerde yer etmek birisinin gönlünü kazanmak önemlidir. Yunus Emre'nin deyişiyle gönüllerde yer eylemek Muhammed'e (SAV) gelmiştir. Mustafa'ya ümmet olan cehenneme girmez. Kâinatın yaratılma sebebi Hadis-i Kudsi' de buyrulduğu üzere Allah'ın Hz. Muhammed'e (SAV) duyduğu muhabbetir.

*Gönüllerde yir eylemek Muhammed'e gelmişdurur
Mustafâ' ya ümmet olan tamuda karâr eylemez* (Timurtaş, 1989, s.60)

Yunus Emre Divanı'nda gönül bazen derviş, bazen dost, sırdaş, arkadaş olur.

*Bir nazarda kalmayalım gel dosta gideliüm gönül
Hasretile ölmeyeliüm gel dosta gideliüm gönül* (Timurtaş, 1989, s.87)

Gönül redifli şiirinde Yunus Emre'nin sırdaşı, arkadaşısıdır. Ona çok geç olmadan gel dosta gidelim, der. Can bedenden çıkınca, araya bir takım engeller girecek ve çok geç olacaktır. Bu dünyada kalmayalım, çünkü bu dünya gelip geçicidir, bizi aldatır. Bir an önce buradan geçip gidelim. Sen bana kılavuz ol, önüne sonuna bakmadan gidelim. Ölüm haberi gelmeden, Azrail canımızı almadan, gerçek erene varalım, Hakk'ın haberini soralım, Yunus Emre'yi alıp dosta gidelim. Bir dervişin kendi gönlüyle dertleşmesini ne kadar güzel ifade etmektedir.

Gönül dost mihrâbında secde kılar yüzünü yere koyup münâcât kılar (yakarır). Gönül derviş olur.

*Gönül secde kılar dost mihrâbında
Yüzün yire urup kılar münâcât* (Timurtaş, 1989, s.11)

Gönlün temiz olması, temizlenmesi önemlidir. Bir elbiseye kan bulaşınca yıkanmadan nasıl temizlenmezse gönül temiz olmadan namaz kılmak yakışık almayacaktır. Gönül pisini yıkadın ise, kibr ve kini bıraktın ise ikrâr (tasdik, kabul) bütün olmayınca erden nazar olmayacaktır. Mürşidin de sana yardımcı olmaz.

*Gönül pişin yudunsa kibr ü kini kodunsa
İkrâr bütün olmayınca erden nazar olmayısar* (Timurtaş, 1989, s.14)

Gönül Gözü (Bâtın gözü) zâhir olmayanı gören göz. Görünürdeki eşya ve olayların arkasındaki hakikati gören kalp gözünü Yunus Emre şöyle anlatmaktadır. Yunus şimdi sen Hak'ka erişmek için gece ve gündüz gönlünü Hakk'a ver, gönül gözü görmeyince baş gözü de görmez. Ben de bâtin gözümü açtım ve sultanımı gördüm. Gönül gözü açılmayınca hakikatlerde görülmeyecektir.

*Yünus imdi sen Hakk'a ir dün ü gün gönlüm Hakk'a vir
Gönül gözi görmeyince hiç baş gözi görmeyiser* (Timurtaş, 1989, s.14)

*Şükür Hakk'a kim dost bize eyitdi yüzine bak
Açdım bende gönlüm gözün sultanımı gördüm mutlak* (Timurtaş, 1989, s.68)

İlmi yüzünden okuma, ilim için güzide işler yapmak gerek. İlmin içinde saklı olanları görebilmek için bâtin gözüyle bakmalıdır. Aç gönlündeki batın gözünü âşık ve maşuğun haline bir bak. Veliler kalp gözüyle gördüklerinden zahir ehlinin görmediği ilmin içindeki hakikati de görürler.

Okumagül ilmün yüzün ilme amel gerek gözün

Aç gönülden bâtin gözün âşık ma'suk hâline bak (Timurtaş, 1989, s.69)

Dünyanın gelip geçiciliğini ifade ederken gönüle getirir sözü... “Dünyayı elden bırak dünya bu yoldan geçmez iki aşk bir gönülden geçmez bu bilinen bir şeydir.” Bizim geleneğimizde bir işi doğru düzgün yapmak önemlidir. İki karpuz bir koltuğa sığmaz atasözünü Yunus farklı bir şekilde ifade etmiştir. Ona göre bir gönülde bir sevda olur. Hem dünyayı hem de gerçek aşkı gönlünde yaşatamazsın, bu da bilinen bir gerçektir.

Dünyeyi bırak elden dünya geçmez bu yoldan

İki ışk bir gönülden aslâ geçmez bu haber (Timurtaş, 1989, s.26)

Tasavvufî hayatta derviş nefisle mücadele ederken karşılaştığı zorlukları ortadan kaldırmak için engin bir gönül lazımdır. (Koç, 2010, s.609)

Yunus Emre'nin Kendi Gönülü

Yunus Emre bazen de sözü kendi gönlüne getirir. Derviş gönüllü olan şair benim gönlüm aşkla doludur; dilim söyler yarı yüzüm suludur. Gönlünün aşkla dolu olduğu sözlerinden anlaşılmaktadır.

Benüm gönlüm gözüm ışıktan toludur

Dilüm söyler yarı yüzüm suludur (Timurtaş, 1989, s.33)

Bizim gönlümüz Hak'tan gelen ses dışında hiçbir şeyden etkilenmez. Düşman bizim gönlümüzde sıkıntıya sebep olamaz, diyor.

Ayrık bize yas olmaya hiç gönlümüz pas olmaya

Zira Hak'dan gelen âvâz savulmaz bir ündür bana (Timurtaş, 1989, s.5)

Cümle âlem benim gönlümü alan ile doludur. Nereye bakarsam onsuz yer göremem. Bu beyitte Yunus Emre kendi yüreğindeki(gönlündeki) açıkça ifade eder. Vahdet-i vücud anlayışına göre her şey Hakk'ın tecellisidir.

Bu benim gönlüm alan toludur cümle âlem

Kancaru bakarsam ansuz yir görimezem (Timurtaş, 1989, s.103)

Burada da Yunus Emre çaresizdir. Eğer sırrımı söylersen kimse beni anlamaz, sabredeyim desem buna da gönül katlanamaz. Âşıklık yolunda dervişlerin bazen böyle şaşırıp kaldıkları görülür.

Ger râzunu söyler isem kimse dilüm bilmez benim

Eger sabır eyler isem gönlüm karâr kılmaz benim (Timurtaş, 1989, s.119)

Bu beyitte de ne akıllı ne delidir. Aşk denizine öylesine gark olmuştur ki kendisi de buna mânâ veremez. Ama gönül ve can yine de aşka doymaz.

Ne deliyem ne usluşam neye benzer işüm benim

İşk denizine gark olup gönlüm canum toymaz benim (Timurtaş, 1989, s.120)

Gönlünden hiç de şikâyetçi değildir. Benim zavallı gönlüm aşktan usanmaz, aşka düşer bana dönmez. Sonra da döner bana nasihat eder, “Âşık olan gönül aşktan usanmaz.” Gönül gariptir, zavallıdır. Tıpkı bu dünyadaki âşıklar gibi. Onlarda bu dünyada gurbettedir ve gariplerdir. Ama hâllerinden şikâyetçi değildir.

Benüm garib gönlüm ışıktan usanmaz

Varur işka düşer hiç bana dönmez (Timurtaş, 1989, s.59)

Döner gönlüm bana öğüt virür hoş

Aşık olan gönül ışıktan usanmaz (Timurtaş, 1989, s.59)

Gönül almak ifadesini gönlünü kaptırmak, elinden kaçırmak anlamında da kullanmıştır. Allah'ın aşkı benim bağrımı baş eyledi, benim gönlümü aldı ve sırrımı açığa çıkardı. Gönülde aşkın sırrı saklıdır.

Ol Çalabın ışıki benim bağrımı baş eyledi

Aldı benim gönlümü sırrumu fâş eyledi (Timurtaş, 1989, s.199)

Akıl ve gönül edebiyatta birbirinin karşısında yer alır. Aklın kabul ettiğini gönül kabul etmez. Akılla gönül karşı fikirlere sahip olabilir. Yunus Emre bir beyitte;

Eger aklı başdayısa gönülde ol tuşdayısa

İkisi bir işdeyse düşman bana kâr eylemez (Timurtaş, 1989, s.60)

Yani akılla gönül birbirine denkse düşman bana bir şey yapamaz, demektir. Düşman nefistir, dünyaya ait isteklerdir. Tamahla hırsla uyanın gönüllerde yeri yoktur. Akıl, nefis ve gönül sürekli mücadele halindedir. İnanışa göre akıl ve nefis sürekli gönül kalesine sahip olmaya çalışmış. Ona sahip olan kalp diyarının da efendisi olurmuş. Yunus Emre ise burada farklı bir bakış açısı ile

konuya yaklaşır. Akıl ve gönül bir araya getirmekten söz etmesi ilginçtir. Başka bir beyitte de akılla gönül yine birlikte tarif eder. Vücut kalesinin sultanı akıldır. Gönülse içinde aşk olan bir hazinedir. Vücut ve akıl bize bu dünyayı ve maddeyi hatırlatır. Gönül, aşk ve hazine kelimeleri, bilinmez ve kolay ulaşılamaz olmaları bakımından maneviyatı temsil eder.

*İşbu vücûd bir kal'adur akıl içinde sultanı
İşbu gönül bir hazînedür ışk tutmuş bekler anı* (Timurtaş, 1989, s.229)

Gönül Kırmak

Gönül kırmak veya yıkmak birini çok üzecek bir davranışta bulunmak, gücendirmek demektir. Gönül (dostun evi) yıkıldı mı her şey boşa ibadette ilimde boşuna yapılmış olur. Divanda bu mânâyâ gelen üç beyit farklı yerlerde yer alır. Şeyh, dânişment, fakih (yani her kim olursa olsun) gönül yaparsa Hakk'ı bulur. Eğer bir gönül yıktıysa istersen yüz yıl oku.

*Şeyh u dânişmend ü fakî gönül yapan bulur Hakk'ı
Sen bir gönül yıkdunisa gerekse var yüz yıl okı* (Timurtaş, 1989, s.229)
*Bir kez gönül yıkdunisa bu kılduğun namaz değül
Yitmiş iki millet dahi elün yüzün yumaz değül* (Timurtaş, 1989, s.94)
*İlm ü amel ne assı bir gönül yıkdun ise
Ârif gönül yapduğı berâber Hicâz ile* (Timurtaş, 1989, s.184)

Gönülle Kâbe'yi karşılaştırır ve istersen bin kez hacca git, bin kez gaza kıl. Bir defa gönül yıktıysan bütün bunların kıymeti yoktur.

*Bin kez hacca vardunisa bin kez gaza kıldunisa
Bir kez gönül sıdunisan gerekse var yollar dokı* (Timurtaş, 1989, s.201)

Yunus Emre' nin şiirlerinde gönlün kırılmaması gerektiği düşüncesi yer almaktadır. Gönül çok hassastır ve cam gibi kırılır. Bazen bir sırça, şişe, kâse, kadeh, câm ve sâgardır. Kırılan bir cam parçası nasıl eski haline dönmezse gönülde kırılmamalıdır. Yunus Emre de yârin gönül sıırça gibidir, eğer kırılırsa bir daha bütün olmaz demiştir.

*Sakıngül yarun gönlin sırçadur sımayasın
Sırça sıduktan sonra bütün olası değül* (Timurtaş, 1989, s.80)

Mekân Olarak Gönül

Mekân olarak gönül şehir, hâne, ev, virâne, dergâh olabilir. Klâsik edebiyatımızda bu ev gamların ve sıkıntılıkların olduğu bir yer olabilir. Ama gönül sevgilinin aşkının olduğu bir yerdir. Tekke edebiyatında ise Allah aşkının mekânıdır, kutsal bir yönü vardır. Gam, keder dervişin gönlünde yoktur. Yunus Emre de mücadele etmek için değil sevmek ve sevdirmek için gelmiştir. Çünkü gönül dostun evidir. Derviş Yunus'un beden kalıbına girerek dünyaya gelmesinin amacı gönüller yapmaktır.

*Ben gelmedüm da'viyiçün benüm işüm seviyiçün
Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmağa geldüm* (Timurtaş, 1989, s.99)

*Zinhar gönül evinde dutma yavuz endişe
Bir eğüyçün kuyı kazan âkıbet kendü düşe* (Timurtaş, 1989, s.160)

Sakın gönül evinde kötü endişe tutma, bir başkasına kuyu kazan sonunda kendi düşebilir. Bizim geleneğimizde iyilik ümit etmek, sonunda iyilik bulmak ısrarla tavsiye edilir. Mevlânâ bir rubaisinde ;“Ümitsiz olma ümidin olsun ey gönlüm. Bilir misin ey gönlüm Allah'ın görünmezlik âleminde beklenmedik olaylar çoktur. Eğer bütün dünya senin canına kast ediyorsa, sen Dost'un eteğini elinden bırakma ey gönül.” demiştir.

Gönül şehrine girdim, onun denizine daldım. Aşkla giderken cân içinde iz buldum. Aşk büyük bir denizdir. Bu yola girenler aşk denizinde yüzerler. Gönül bir şehir aşk bir denizdir.

*Girdüm gönül şehrine taldum anun bahrına
İşkla gideriken iz buldum cân içinde* (Timurtaş, 1989, s.164)

Taş Gönül-Katı Gönül

Mutasavvıflar kişilerin eksiklerini, hadiselerin olumsuz taraflarını dile getirmemeyi tercih ederler. Yunus Emre de derviş edasıyla şiirlerinde olumsuzlukları pek dile getirmez. Taş gönül, katı gönül Divân'da bir yerde geçer. Taş gönüllü insandan bir şey olmaz. Ne kadar yumuşak söylemeye çalışsa da onun sözü kavgaya benzer. İyi niyetli olmaya çalışsa da beceremez.

*Taş gönülde ne biter dilinde ağı düter
Nice yumşak söylese sözi savaşa benzer* (Timurtaş, 1989, s.47)

Oysa yumuşak gönül öyle midir? Aşkla yandığından mum gibi erir. Mum yumuşaktır, erir gider. Âşık da aşkı uğruna yanarken mum gibi eriyip gider. Pervane yanıp öleceğini bildiği halde muma yaklaşır. Mevlânâ bir rubaisinde soruyor: Mum alevinde yanan gece kelebeği neden mumdan hoşnut acaba? Yunus Emre de aşkı olan gönül yumuşar muma döner, diyor.

Işkı var gönül yanar yumşanur muma döner

Taze gönüller yanar yumşanur muma döner (Timurtaş, 1989, s.47)

Sonuç

Yunus Emre Tasavvufî Tekke Edebiyatımızda ekol olarak kabul edilen şairlerimizden birisidir. Biz de bu çalışmamızda Yunus Emre Divanı'nda gönül kavramının nasıl ele alındığını seçtiğimiz beyitlerle tespit etmeye çalıştık. Divanda "Gönül" kelimesinin geçtiği 203 beyit, ayrıca gönül redifli iki şiiri yer almaktadır.

Yunus Emre Divanı'nda gönül kavramı değişik şekillerde yer almıştır. Burada hemen hatırlamalıyız ki Yunus Emre sadece bir şair değildir. O aynı zamanda mutasavvıftır. Kendisinden sonra gelen Tekke Edebiyatı mensupları onun izinden gitmişlerdir. Yunus Emre gönül ehlidir, gönül adamıdır... Hepimizin bildiği bir gerçeği kendine has üslûbuyla ifade ettiğinde açıklamaya gerek kalmaz. Bu sebeptendir ki Yunus Emre'nin sözlerinin inanılmaz büyüğü vardır. Çoğu zaman sade olduğu düşünülen şiirleri aslında derin mânâlar taşır. Onun şiirleri tarih boyunca tanınmış Türk milletini derinden etkilemiştir. Şiirlerine şerhler yazılmıştır. En fazla şerh edilen, şiiri "Çık dum erik dalına anda yidüm üzümü/ Bostan ıssı kakıyup dir ne yirsün kozumu" matlaıyla başlayan şiiridir. Bu şiir İsmail Hakkı Bursevî, Niyazî Mısırî tarafından şerh edilmiştir. Yunus Emre'nin şiirlerinden bir kez daha anlaşılıyor ki "gönül" kavramı son derece önemlidir. Gönül, Hakk'ın tecelli ettiği yerdir. Gönlü kıranın bu dünyada da öbür dünyada da yeri yoktur. Makbul kabul edilebilecek hangi işi yaparsanız yapın eğer gönül kırdıysanız hiçbir kıymeti yoktur. Israrla gönül kırmamak gerektiğini ifade etmiştir. Gönlü sırdaşdır, derdini paylaştığı dostudur, öyle bir dost ki ona kılavuzluk edecektir. Gönlündeki aşktan, bu yüzden gönlünün söz dinlememesinden dert yanmaz. Sadece bir şiirinde gönlün başını alıp gittiğini, onu bir daha ele geçiremediğinden söz etmiştir.

Yunus Emre gönül ehlidir, gönül gözüyle görür. Elbette ki gönül kavramını tasavvufî bir bakış açısıyla ele almıştır. Gönül dostun evidir, sığınacak bir mekândır. Tasavvufta ilahî aşkın tecelli ettiği yer süveydâdır. Süveydâ kalbin ortasındaki siyah nokta. Rivâyete göre kalbin ortasında gönül, gönlün içinde de süveydâ vardır. Yunus Emre bütün bunları hiç sözü uzatmadan kendine has üslûbuyla bir dizede özetler: "Gönül Çalabun tahtı gönüle Çalab baktı" Gönül Allah'ın tahtıdır gönüle Allah baktı, demiştir.

Kaynakça

- Ayverdi, İ. (2011). Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Ceylan, Ö. (2000). Tasavvufî Şiir Şerhleri. İstanbul: Kitabevi.
- Çelebioğlu, Â. (1998). Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1992). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (1983). Yeni Tarama Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.
- Eraydın, S. (1997). Tasavvuf ve Tarikatler. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- İz, M. (1990). Tasavvuf. İstanbul: Kitabevi.
- Koç, A. (2010). Yunus'un Göç'ü. X. Uluslar Arası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni 6-8 Mayıs 2010, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Köprülü, F. (1991). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurnaz, C. (1989). Gönül. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C:14, s.150). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mazıoğlu, H. (1982). Türk Edebiyatı. Eski. *Türk Ansiklopedisi* (C.32 s.80-135). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Onay, A.T. (1992). Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar. (Cemal Kurnaz Haz.) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pekolcay, N. ve Sevim, E. (1991). Yunus Emre Şerhleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatçı, M. (2012). Yunus Emre Divân-ı İlâhîyât. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1989). Yunus Emre Divanı'ndan Seçmeler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Uludağ, S. (1991). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Yılmaz, M. (1992). Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler. İstanbul: Enderun Kitabevi.